ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№5(5)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 330 sahifa,
22-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Matematika fanini o'qitishda kommunikativ va ijtimoiy-psixologik yondashuvlar 10
Esonturdiyev Mamatqobil Nurmamatovich

Geografik axborot tizimlari (GAT) texnologiyalari asosida bo'lajak geografiya o'qituvchilarining innovatsion kompetentligini rivojlantirish metodikasi 13
Bahromova Muhayyo Imomqul qizi

Geografiya ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy-metodik asoslari 18
Tuyg'unov Murodjon Salimqul o'g'li

Biologiyani o'qitishda belgili-ramziy ko'rgazmalilik vositalaridan foydalanishning o'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishdagi roli 22
Azimov I. T., Daminova F. A.

PISA 2025 doirasida raqamli ta'lim kompetensiyalarini baholashning innovatsion mexanizmlari 25
Doniyorov Muxiddin Normamatovich, Ishanov Almat Adilxanovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy savodxonligini oshirishda zamonaviy pedagogik vositalarni qo'llash 28
Abdunazarov Bobir Normurodovich

Raqamli ta'lim resurslari asosida kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish 32
Jumayeva Ra'no To'ychi qizi

Oila va maktab integratsiyasining shaxs kamolotiga ta'siri 36
Rasulova Dildora Shuhratovna, Raxmatova Zulxumor Alimovna

Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ kompetensiyani shakllantirishning zamonaviy pedagogik mexanizmlari va uning ijtimoiy ahamiyati 40
Sultanova Sahobar Ravshanbekovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda tabiiy fanning o'rni 43
G'afforova Zarnigor Abdumo'min qizi

Umumiy o'rta ta'limda o'qituvchi va ota-onalar ijtimoiy hamkorligini rivojlantirish 47
Xalikova Zaxro Mirshadmanovna, Xolbo'tayev Muzaffar Odilovich, Bozorova Xadicha Javlon qizi

Nutqida kechikish kuzatiladigan bolalarda nutqni qo'l va barmoq motorikasini rivojlantiruvchi o'yinlar orqali shakllantirish 51
Ne'matova Hilola Ikrom qizi, Ahmadova Fotima Adizovna

Taym menejment asosida bo'lajak o'qituvchilarda liderlik fazilatlarini rivojlantirish 55
Soliyeva Ruxsora Sharobiddin qizi

Sun'iy intellekt va NLP texnologiyalari asosida elektron ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirish 58
Otakishiyeva Gulshanoy Abdulaziz qizi

Pedagogik kvalimetriya asosida bo'lajak o'qituvchilarning diagnostik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari 61
G'aniyeva Muattarxon Nodirbek qizi

Образовательные технологии с учётом восприятия цвета: психологические и методические аспекты 64
Имамова Хурият Эргаш кизи

Yosh erkin kurashchilarda chidamlilikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish 69
Ergashov Qaxramonjon Asqarovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mantiqiy masalalar yechishga o'rgatish usullari 76
G'iyosova Dilovar Orif qizi

Haykaltaroshlik fanining metodik qo'llanilishi 80
Qodirov Bobirjon Botirjonovich

Ijtimoiy xavf ostidagi bolalarni qo'llab-quvvatlashning jahon tajribasi va psixologik-pedagogik asoslari 85
Manzura Qosmuratova

Jahonda art-biznes klasterlarining ahamiyati va rivojlanish tuzilmasi ... 89
A. S. Umarov

Автоматизация решения сложных математических задач графическим методом для углублённого изучения математики в школе ... 92
Эргашев Серожиддин Султонмуродович, Маматов Исломбек Ильесович

Pedagogika darslarida raqamli va onlayn didaktik o'yinlardan foydalanish ... 97
Qodirova Feruzaxon Abdiyaminovna

Sun'iy intellekt va tanqidiy fikrlashning kognitiv-konseptual komponenti va uni rivojlantirish metodikasi ... 102
Sobirova Munavvarxon Qaxramonjon qizi

Media savodxonlik va axborot madaniyati fanida sun'iy intellekt savodxonligini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari ... 106
Ermatov Sherzodbek Latipjonovich, Mirzayev Akramjon O'ktamjonovich

Adabiy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv ... 111
To'ychiyeva Mahfuza Umarkulovna, Islomova Shalola Ismoil qizi

Comparative Study of Passive Constructions in English and Their Translation Into Uzbek ... 117
Elmirzayeva Maftuna Dusmurod qizi, Mustafoyeva Nigina Shuhrat qizi

Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish orqali pedagogik mas'uliyatni shakllantirishning dolzarb muammolari ... 122
Botirova Odinaxon Abdumutalib qizi

Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etishning pedagogik modeli va metodik asoslari ... 126
Haytbayeva S. R.

Imkoniyati cheklangan bolalarni psixologik qo'llab-quvvatlash orqali intellektual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish imkoniyatlari ... 131
Kadirova Nigora Saxibjanovna

Bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini dual ta'lim asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslari ... 134
Samiyeva Zuleyxa Uktamovna

Insonlar orasidagi munosabatlarda noverbal muloqotning kompanentlarining ko'rinishlari ... 139
Soliyev Farxodjon Sodikovich, Karimov Jahongirjon Murodjon o'g'li

Virtual texnologiyalar vositasida texnika fanlarini o'qitish mazmunini innovatsion rivojlantirish ... 145
Yuldasheva Dilorom Husniddin qizi

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida suzish mashg'ulotlarini tashkil etish texnologiyasi ... 150
Toshpulatova Aziza Toyirovna

Harbiy xizmatchilarda kreativ tafakkurni rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslari ... 155
Tursunov Shaxzod Ramazonovich, Mansurov Sardorbek Sirojiddin o'g'li

O'qituvchilar ruhiy salomatligini saqlashning amaliy strategiyalari ... 159
Begmatov Raximkul Olimovich

Ona tili darslarida analitik faoliyatni tashkil etish imkoniyatlari ... 164
Narziyeva Mastura Sunnatovna

Maktabgacha ta'limda Project-Based learning texnologiyasi asosida tarbiyalanuvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari ... 168
Kubayeva Mavluda, Po'latova Gullola Ravshan qizi

Talabalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari ... 173
Qo'chqorov Nodir Bozorovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini baholash jarayonida foydalaniladigan texnologiyalar va vositalar ... 178
A'zamqulova Zilola Sunnat qizi

Raqamli ta'lim muhitida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning didaktik asoslari ... 183
Isaboyeva Dilyora Zokirjon qizi

Kimyo fanining tarixiy rivojlanishida metodologik yondashuvlar ... 187
Begamov Shaxzod To'lqin o'g'li

Sport bilan shug'ullanishda qo'l va oyoq motorikalarini rivojlantirish mezonlari ... 190
Imomov Asliddin Abdurazoqovich, Sattarov Qarshiboy Narqulovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O'zbek va ingliz tillarida zamon kategoriyasining qiyosiy tahlili ... 194
Xudoyberdiyeva Dilfuza Alisher qizi

Hayot faoliyati xavfsizligi fani o'qituvchisining kasbiy kompetentligi va rejalashtirish faoliyati ... 198
Maxmudov Baxtiyor Xayrullayevich

Dizartriyali bolalarda motorikani rivojlantirish – nutqni rivojlantirishning asosiy omili ... 202
Mamatova Muzayyana Batirovna

Expression of Lexical Economy in English and Uzbek Through Stylistic Means ... 205
Omonov Baxtiyor Uktamovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy qobiliyatni shakllantirish ... 208
Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi, Xamzayeva Sunbula Jasurovna

Xushmuomalalik strategiyalarining ijtimoiy vazifalari ... 212
Alieva Navruza Xabibullayevna, Azizova Sanobarxon Valijon qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida shaxslilik sifatlarining kasbiy rivojlanishdagi psixologik ahamiyati ... 216
Dusmetova Maksuda Matnazarovna

Maktabgacha ta'lim jarayonida bo'lajak tarbiyachilarning illustrativ yondashuv asosida kreativ va variativ faoliyat olib borish usullari va yo'llari ... 221
Egamberdiyeva Madina Sharif qizi

Pragmatic Functions in Neurolinguistic Communication ... 224
Fayziyeva Parvina

Sahro gavhari: ruslar istilosigacha bo'lgan davrda Xiva me'morchiligi tarixi ... 227
Islomjon Xoljigitovich Mirzakulov

Moslashuvning psixologik mexanizmlari: ta'lim muhiti sharoitida shaxsning adaptatsiyasi ... 235
Jaynarova Sayyora Isoqul qizi, Nuraliyeva Nasiba

Onalik psixologiyasi va o'rganishning nazariy jihatlari ... 238
Kasimova Xulkar Atabayevna

Spheres of Language Use ... 243
Kumakbayeva Gulbanu Kuntuarovna

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida kreativ tafakkurni rivojlantirishda nostandart topshiriqlar metodikasi ... 246
Muxammadiyeva Dinora Tursunpulatovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari va didaktik tamoyillari ... 251
N. Jurayev

Dunyo bolalari huquqlarini himoya qilish: global muammolar, tizimli kamchiliklar va tanqidiy tahlil ... 255
Nargiza Ergasheva

Talabalarning dasturlashga oid agoritmik fikrlashini rivojlantirish orqali innovatsion faoliyatga tayyorlash usuli ... 259
Orziqulova Barchinoy Ixtiyor qizi

Talabalarda o'z-o'zini boshqarish qobiliyatining tuzilmasi va psixologik komponentlari (motivatsion, kognitiv, irodaviy, emotsional-regulyativ komponentlar) ... 264
Otabekova Nargiza Avazbek qizi

O'zbek va ingliz tillaridagi metaforalarda til va madaniyat uyg'unligi ... 269
Rasulova Munojat Akmaljonovna

Limitlar nazariyasini kompyuter imitatsion modellar vositasida o'qitish metodikasi ... 273
Safarov Abbos Abdurasul o'g'li

Ijtimoiy hamkorlik – barkamol avlodni tarbiyalash poydevori ... 278
Sharipova Gulruxsor Nurkabilovna

Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ kompetensiyani shakllantirishning zamonaviy pedagogik mexanizmlari va uning ijtimoiy ahamiyati ... 282
Sultanova Sahobar Ravshanbekovna

Badiiy gimnastika mashg'ulotlarida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish ... 285
Tuxtayeva Azizabonu Abdurasulovna

Matematika fanini o‘zlashtirishda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining semiotik yondashuvini shakllantirish ... 289
Xayrullayev Ismatulla Nurullayevich

Pedagogik qadriyatlar asosida o‘quvchilarni tarbiyalash mexanizmlarini takomillashtirish ... 293
Xoliqova Inobatxon Bo‘ri qizi

Umumta’lim maktabida elektron axborot-ta’lim resurslari ... 296
Xolmurodov Shuxrat Okboyevich, Norqobilov Hakimbek Nuriddin o‘g‘li

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolaning kreativligini shakllantirishda innovatsion muhit ... 300
Xonnazarova Gulasal Yusuf qizi

Ta’lim tizimida sinf rahbari faoliyatining joriy etilishining tarixiy asoslari va zamonaviy ko‘rinishlari ... 303
Xusenova Sadoqat Botirovna

Искусственный интеллект в методике преподавания русского языка: адаптивная обратная связь и развитие коммуникативной компетенции ... 308
Джалилова Феруза Намазовна

Образовательные технологии с учётом восприятия цвета: психологические и методические аспекты ... 312
Имамова Хурият Эргаш кизи

Межкультурный диалог как инструмент воспитания гармоничной личности в школе ... 317
Махмудхожаев Ориф Бахтиёрович

Психологические факторы успешности профессионального обучения студентов ... 319
Рахимходжаева В. С.

Специфика восприятия окружающего мира в лирике Афанасия Фета ... 325
Татьяна Викторовна Половинкина

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

XUSHMUOMALALIK STRATEGIYALARINING IJTIMOIY VAZIFALARI

Alieva Navruza Xabibullayevna
O'qituvchi, filologiya fanlari nomzodi,
Farg'ona davlat universiteti ingliz filologiyasi fakulteti

Azizova Sanobarxon Valijon qizi
Magistrant, Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada xushmuomalalik strategiyalarining tilshunoslik, pragmatika va sotsiolingvistika doirasidagi ijtimoiy-pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xushmuomalalik strategiyalarining muloqot jarayonidagi kommunikativ vazifalari, ijtimoiy masofani boshqarish hamda yuzni saqlash mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillaridagi ijobiy hamda salbiy xushmuomalalik strategiyalarining lingvistik ifodalanish shakllari qiyosiy jihatdan ko'rib chiqilgan. Maqolada xushmuomalalikning madaniy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar va kommunikativ muhit bilan uzviy bog'liqligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari xushmuomalalik strategiyalarining til va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim kommunikativ vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: xushmuomalalik strategiyalari, pragmatika, sotsiolingvistika, kommunikativ strategiya, ijobiy xushmuomalalik, salbiy xushmuomalalik, yuzni saqlash nazariyasi, ijtimoiy masofa, kommunikativ kompetensiya, madaniyatlararo muloqot.

Abstract: This article analyzes the socio-pragmatic features of politeness strategies within the framework of linguistics, pragmatics, and sociolinguistics. The study highlights the communicative functions of politeness strategies in the communication process, as well as the mechanisms of managing social distance and saving face. In addition, the linguistic forms of expression of positive and negative politeness strategies in English and Uzbek are comparatively examined. The article substantiates the inextricable link between politeness, cultural values, social norms, and the communicative environment. The results of the study show that politeness strategies are important communicative tools regulating the relationship between language and society.

Key words: politeness strategies, pragmatics, sociolinguistics, communicative strategy, positive politeness, negative politeness, face-saving theory, social distance, communicative competence, intercultural communication.

Аннотация: В данной статье анализируются социально-прагматические особенности стратегий вежливости в рамках языкознания, прагматики и социолингвистики. Исследование раскрывает коммуникативные функции стратегий вежливости в процессе общения, а также их роль в управлении социальной дистанцией и сохранении "лица" участников коммуникации. Особое внимание уделяется сравнительному анализу позитивных и негативных стратегий вежливости в английском и узбекском языках. В статье обосновывается тесная связь вежливости с культурными ценностями, социальными нормами и коммуникативной средой. Результаты исследования показывают, что стратегии вежливости являются важным коммуникативным механизмом регулирования отношений между языком и обществом.

Ключевые слова: стратегии вежливости, прагматика, социолингвистика, коммуникативная стратегия, позитивная вежливость, негативная вежливость, теория сохранения лица, социальная дистанция, коммуникативная компетенция, межкультурная коммуникация.

KIRISH

Xushmuomalalik strategiyalari tilshunoslik, muloqotshunoslik va sotsiolingvistika sohalarida insonlararo muloqotning ijtimoiy regulyatori sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Til orqali ifodalangan xushmuomalalik strategiyalari nafaqat nutq madaniyatining ko'rinishi, balki ijtimoiy munosabatlarning strukturasi, identifikatsiya, ijtimoiy-me'yoriy, huquqiy va axloqiy ta'sirlar tizimini belgilovchi vosita sifatida ham faoliyat ko'rsatadi. Ushbu bo'limda xushmuomalalik strategiyalarining ijtimoiy funksiyalari chuqur tahlil qilinadi. Til xushmuomalaligi nutq ishtirokchilari o'rtasidagi ijtimoiy masofani tartibga soluvchi kommunikativ mexanizmlar tizimidir. Ular tilning sotsiokultural kontekstida shakllanadi va madaniyatning ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Ijtimoiy interaksiya kommunikativ strategiyalar orqali amalga oshadi. Xushmuomalalik strategiyalari boshqalar bilan ijobiy aloqa oʻrnatish, salbiy ijtimoiy baholardan qochish hamda "yuzni saqlash" yoʻllarini izlash kabi funksiyalarni oʻz ichiga oladi. Til xushmuomalaligi kontekstga bogʻliq boʻlib, ijtimoiy holat, muloqot maqsadi, auditoriya xususiyatlari va madaniy qoidalar asosida belgilanadi. Shu sababli bir xil strategiya turli kontekstlarda turlicha ijtimoiy maʼnoga ega boʻlishi mumkin. Xushmuomalalik strategiyalarining ijtimoiy vazifalari koʻp qirrali boʻlib, ular ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi kommunikativ mexanizmlar orqali amalga oshadi.

Kommunikativ iyerarxiyalarni belgilashda xushmuomalalikning til elementlari muhim rol oʻynaydi va ular ijtimoiy iyerarxiyalarni ifodalaydi. Ijtimoiy masʼuliyat, hurmat, maslahat va sadoqat kabi tushunchalar nutqda til xushmuomalaligi orqali aks ettiriladi. Masalan, rasmiy nutqda "hurmat bilan", "izn bilan" kabi soʻz birikmalari yuqori darajadagi ijtimoiy hurmatni ifodalaydi. Bu yondashuv muloqotning ijtimoiy normalariga moslashishning asosi boʻlib xizmat qiladi. Xushmuomalalik strategiyalari suhbatdoshlar oʻrtasidagi ijtimoiy masofani ham belgilaydi, yaʼni yaqinlik, rasmiylik yoki norasmiylik darajasini namoyon etadi. Masalan, familiya bilan murojaat qilish norasmiy aloqani anglatishi mumkin, biroq "siz" shaklida murojaat qilish rasmiy ijtimoiy masofani saqlaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xushmuomalalik strategiyalari muloqotda guruhga mansublik yoki undan tashqarilikni belgilaydi. Til orqali oʻzini tanishtirish va guruh meʼyorlarini aks ettirish shaxsni muayyan ijtimoiy guruhga moslashtiradi. Masalan, kasbga xos terminlar va ixtisoslashgan murojaat uslublari guruhga mansublikni mustahkamlaydi. Madaniy-iqtisodiy guruhlar oʻziga xos xushmuomalalik kodlariga ega boʻladi. Ushbu kodlar orqali IT, ilmiy va professional muhitning ichki kommunikativ meʼyorlari shakllanadi hamda oʻzaro hurmat ifodalanadi. Xushmuomalalik strategiyalari ijtimoiy normalarni ifoda etish va ularni mustahkamlash vositasi hisoblanadi. Madaniy normalar til orqali avloddan avlodga uzatiladi. Masalan, oʻzbek tilida kattalarga hurmat koʻrsatish til xushmuomalaligining markaziy funksiyalaridan biridir.

Hurmat, muloyimlik va samimiylik strategiyalari ijtimoiy nizolarni yumshatadi yoki ularning oldini oladi. Suhbatda "iltimos", "kechirasiz" kabi iboralar konfliktli vaziyatlardan chiqish yoʻlini koʻrsatadi. Xushmuomalalik muloqotdagi kayfiyat va emotsiyalarni boshqarishga xizmat qiladi. Ushbu strategiyalar orqali insonlar bir-biriga ijobiy kayfiyat, mehr-shafqat va qoʻllab-quvvatlashni ifodalaydi. Ochiq muloqotni taʼminlash, konstruktiv fikr-mulohaza bildirish hamda muammolarni ijobiy usulda muhokama qilish xushmuomalalik orqali amalga oshadi. Bu esa jamoaviy ish va hamkorlik samaradorligini oshiradi [1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Xushmuomalalik strategiyalari ijtimoiy hokimiyatni ifodalashda ham qoʻllanadi. Rasmiy nutqda ishlatiladigan izohli iboralar va fazilatni ifodalovchi vositalar rahbarlik mavqeini mustahkamlaydi. Baʼzan xushmuomalalik strategiyalari manipulyativ maqsadlarda ham qoʻllanishi mumkin. Masalan, samimiylik bilan boshlangan muloqot ortidan yashirin maqsad amalga oshirilishi ehtimoli mavjud. Shu sababli til xushmuomalaligini tahlil qilishda nutq egasining niyati va kommunikativ kontekstni hisobga olish zarur.

Xushmuomalalik strategiyalari madaniy identitetni mustahkamlovchi vosita hisoblanadi. Til birliklari orqali insonlar oʻzlarini milliy, mintaqaviy yoki kasbiy guruhga mansub deb his qiladi. Xushmuomalalik muloqot orqali ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi. Yangi muhitga moslashish va ijtimoiy normalarga amal qilish orqali shaxs jamiyatda oʻz oʻrnini topadi. Xushmuomalalik strategiyalari tolerantlik va hurmatni targʻib qiladi. Madaniy farqlarga hurmat koʻrsatish muloqotni chuqur va mazmunli qiladi hamda bagʻrikeng ijtimoiy muhitning shakllanishiga yordam beradi [2].

TAHLIL VA NATIJALAR

Xushmuomalalik strategiyalari nafaqat nutq madaniyatining koʻrinishi, balki ijtimoiy munosabatlar strukturasi, meʼyoriy-madaniy qadriyatlar, guruhga mansublik hissi va ijtimoiy integratsiya jarayonlarini tartibga soluvchi muhim mexanizm hisoblanadi. Ular til orqali ijtimoiy iyerarxiyalarni belgilaydi, ijtimoiy masofani tartibga soladi, konfliktlarning oldini oladi hamda muloqot samaradorligini oshiradi. Shuningdek, xushmuomalalik strategiyalari ijtimoiy taʼsir mexanizmlarida ham qoʻllanilib, jamiyatda hurmat, bagʻrikenglik va hamkorlik tamoyillarini mustahkamlaydi. Shu bois xushmuomalalik strategiyalarini chuqur tahlil qilish tilshunoslik va sotsiolingvistika sohalarida muhim ilmiy vazifa hisoblanadi. Xushmuomalalik strategiyalari muloqotning nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy, madaniy va psixologik qatlamlarini birlashtiruvchi vosita sifatida qaraladi. Nutq jarayonida har bir muloqot ishtirokchisi shaxsiy va ijtimoiy niyatlarini amalga oshiradi hamda shu bilan birga "yuz"ni (face) saqlashga harakat qiladi. Penelope Brown va Stephen C. Levinson nazariyasiga koʻra, xushmuomalalik strategiyalari yuzni saqlashning universal mexanizmi sifatida faoliyat koʻrsatadi, biroq ularning shakllari va qoʻllanish darajasi til hamda madaniyatga bogʻliq ravishda farqlanadi [3].

Xushmuomalalik strategiyalari nutqning ijtimoiy funksiyalarini ta'minlashda markaziy rol o'ynaydi. Ular jamiyatda me'yoriy xulq-atvorni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy masofani boshqarish, shaxsiy va guruh maqomlarini aniqlash hamda muloqotdagi nizolarni yumshatish vazifalarini bajaradi. Pragmatik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xushmuomalalik nutq ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro hurmatni shakllantirish va mustahkamlash, ijtimoiy iyerarxiyani boshqarish hamda shaxsiy hududni hurmat qilish imkonini beradi. Xushmuomalalik strategiyalarining tilda qo'llanish shakllari turli lingvistik vositalar orqali ifodalanadi. Ular quyidagi toifalarga bo'linadi:

Ijobiy xushmuomalalik strategiyalari (positive politeness strategies) – muloqot ishtirokchilari o'rtasidagi ijobiy munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan. Bu strategiyalarga do'stona so'zlashuv, maqtov, samimiy tavsiflar, minnatdorchilik va qo'llab-quvvatlash kiradi. Masalan, ingliz tilida "You did a great job!" kabi maqtov ifodasi suhbatdoshning ijobiy yuzini mustahkamlaydi. O'zbek tilida esa shunga o'xshash ijobiy ifodalar ko'proq kontekstga bog'liq bo'lib, "Sening ishlaring juda zo'r ekan" yoki "Sen haqiqatan ham aqlli ekansan" kabi samimiy va hurmatli iboralar orqali ifodalanadi [4].

Salbiy xushmuomalalik strategiyalari (negative politeness strategies) – shaxsning mustaqilligi va shaxsiy hududini hurmat qilishga qaratilgan. Bu strategiyalar yuzga tahdid qiluvchi harakatlarni yumshatadi, muloqotda rasmiylik hamda ijtimoiy masofani saqlashga yordam beradi. Ingliz tilida salbiy xushmuomalalik ko'pincha kengaytirilgan shakllar, bilvosita so'rovlar va modal birliklar orqali ifodalanadi: "Would you mind helping me with this task?" yoki "I was wondering if you could assist me?" O'zbek tilida esa salbiy xushmuomalalik odatda rasmiy iboralar, yumshoq ohangdagi gaplar va hurmat ifodalovchi shakllar orqali amalga oshiriladi: "Iltimos, agar imkon bo'lsa, menga yordam berasizmi?" yoki "Agar sizga qulay bo'lsa, iltimos, bu ishni bajarsangiz."

Xushmuomalalikning ijtimoiy roli uning tilga xos maxsus xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Madaniyatshunoslikka oid tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida individualizm asosida shakllangan ijobiy xushmuomalalik ko'proq shaxsiy e'tirof va individual maqtovga yo'naltirilgan bo'lsa, o'zbek tilida kollektivizm asosida shakllangan ijobiy xushmuomalalik jamiyatning odob-axloq qoidalari, ijtimoiy maqom va guruh manfaatlariga mos ravishda namoyon bo'ladi [5].

XULOSA

Ushbu tahlil natijalari xushmuomalalik strategiyalarini ilmiy jihatdan chuqur o'rganish zarurligini ko'rsatadi, chunki ular nafaqat tilshunoslik, balki sotsiolingvistika, pragmatika va madaniyatshunoslik sohalarida ham muhim ijtimoiy-pragmatik ahamiyatga ega.

Shunday qilib, xushmuomalalik strategiyalari tilning kommunikativ va ijtimoiy funksiyalarini uyg'unlashtiruvchi vosita sifatida ko'plab ilmiy tadqiqotlar uchun asosiy obyekt bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Robin Lakoff. Language and Woman's Place. – New York: Harper & Row, 1975.
2. Penelope Brown, Stephen C. Levinson. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
3. Geoffrey Leech. Principles of Pragmatics. – London: Longman, 1983.
4. George Yule. Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 1996.
5. Herbert Paul Grice. "Logic and Conversation" // Syntax and Semantics. – New York: Academic Press, 1975. – P. 41–58.
6. John Langshaw Austin. How to Do Things with Words. – Oxford: Clarendon Press, 1962.
7. John Rogers Searle. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
8. Mahmudov N. Til va muloqot madaniyati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2013.
9. Nurmonov A. Lingvopragmatika asoslari. – Toshkent: Fan, 2008.
10. Safarov Sh. Pragmatika nazariyasi. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2008.
11. Yo'ldoshev B. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.
12. Rasulov R. Sotsiolingvistika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
13. Bekmuhammad U., & Sayyora S. (2024). "Xorazmdagi jadid maktablariga oid ta'lim tashkilotlari va jamiyatlari" // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences, 5(6), 25–31.
14. Xashimova S. N., & Abdikarimova A. A. (2023). "Davlat-xususiy sheriklik mohiyati, ahamiyati va afzalliklari" // Science and Education, 4(5), 1450–1453.
15. Xashimova S. N. (2021). "Sanoat korxonalarida autsorsingdan foydalanish mohiyati va imkoniyatlari" // Science and Education, 2(11), 350–354.
16. Ollanazarov B., & Sayyora S. (2025). "Innovatsion yondashuv asosida turistik xizmatlar sohasida investitsion faollikni boshqarish: nazariya, amaliyot va xorijiy tajriba" // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences, 5(6), 90–100.

17. Xolmurodovna X. S. (2025). "Oila va bolalar psixologiyasi" // Ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1(5), 79–82.
18. Хашимова С. Х. (2024). "Инклюзив таълимнинг имконияти чекланган ўсмирлар ижтимоийлашувида тутган ўрни" // Academic Research in Educational Sciences, (1), 133–139.
19. Kosimovna A. R. "Paradigmatic Properties of Deictic Units in the Text" // UDK: 81.39.
20. Kosimovna A. R. "Paradigmatic Properties of Deictic Units in the Text" // UDK: 81.39.
21. Abduraxmonova R. N. (2025). "Nemis tilidagi diniy matnlarning o'zbek tiliga qilingan tarjima namunalari asosida deiktik birliklarning lingvopragmatik tahlili" // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences, 5(11), 177–182.
22. Kosimovna A. R. N. (2025, November). "Sociodeixis and Textual Deixis in German Religious Texts" // Conference of Modern Science & Pedagogy, Vol. 1, No. 7, pp. 842–845.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.